

VÖRÖS OTTÓ

200 ÉVE ÍRÓDOTT AZ ŐRSÉG ELSŐ ÉS EDDIG LEGTELJESEBB MONOGRÁFIÁJA

1. Amikor egy régi könyv értékeit mai szemmel számba akarjuk venni, legalább három tényezőt végig kell gondolnunk: a szerző életútjában rejlő alapokat, a helyet, amely a témát szolgáltatta, a kor szellemét, és mindezt elhelyezve az alkotás körülményei között. Ez azért is fontos, hogy ne adjunk teret fél igazságok terjedésének. Ilyen fél igazságnak tartom, hogy Nemes-Népi Zakál György érdemeit kétségbe vonták azon a címen, hogy, úgy mond, a Batthyányak szolgálatába állt, mint az őrségi erdők felügyelője, és többé nem képviselte az itteniek szabadságért folyó küzdelmét. Ezzel szemben az az igazság, hogy ő műveltségénél és a politikában való tájékozottságánál fogva tudta, hogy a XIX. század első negyedének végén a hamarosan induló reformországgyűlések fő témája a teljes jobbágyfelszabadítás lesz és a köztelherviselés kiterjesztése a nemességre is. Ennek folytán az őrségiek küzdelme okafogyottá válik. Az őrségiek akkori szembefordulását inkább a tájékozatlanság rovására írhatjuk, ezért nem kellene ebből érveket kovácsolni a késői fanyalgóknak. Az azonban szerencsénk, hogy akkor a szerző a zaklatás elől Pestre „menekült”, és más dolga nem lévén, megírta a most ünnepezt könyvet. Ezzel bevitte a tudományos köztudatba az őrségi tájat és annak népét. Ahogy a címben is jeleztem, a mai napig ez a legteljesebb leírás az Őrségről.

2. Ma a kézirat keletkezésének 200. évfordulóját ünnepeljük. Szerzője a címlapon magát Nemes-Népi Zakál Györgynek írja, de máskor a Szakál György formát is használta. Bevezetőjében említi, hogy munkáját egyrészt Kultsár István neves szombathelyi líceumi tanár, Mikes Kelemen *Törökországi leveleinek* kiadója biztatására, másrészt szülőföldje iránti szeretetből írta. A róla alkotott korábbi véleményem alátámasztására a könyvből kitűnik, hogy a kor eszméi megérintik, amit a művelődéstörténet úgy tart számon, hogy felvilágosodás. De erről szól iskolaalapítása, vagy a nők helyzetéről írott véleménye. A kor kibontakozó eszméjét, a nacionalizmust is vallja. Néha túlzásokra is ragadhatja magát. Ám a korban zajló nyelvújítástól idegenkedik, elveit nem érti, félti tőle nyelvünk magyarságát. Ha bekapcsolódott volna a nyelvújítási harcba, feltehetően ortológus lett volna.

3. A kézirat sorsa titkokat is rejt. Valami módon a később megalakult Magyar Tudományos Akadémia kéziratárába került. Akár a szerző fia, esetleg Kultsár István közbenjárására. A főtítkári iratok közt megtalálható a két bíráló, Vörösmarty Mihály és Nagy János véleménye Vörösmarty keze írásával az alábbiak szerint: „Ezen kézirat, noha némelly nem a’ dolgokhoz tartozó kitérései ’s azok szelleme által a’ korral ellenkezőnek látszik ’s némelly nyelvhibái, u.m. az ige ragasztásbeliek kiigazítandók lesznek, elfogadható ’s méltó mindazonáltal, hogy a’ tudós Társaság által kiadassék, azon becses adatok miatt, mellyeket az őrségi nép szokásainak ’s nyelvsajátságainak felvilágosítására közöl. Annyival méltóbbak ezen adatok a’ jelen kézirat kiadása által fenntartani, minthogy nyelvünknek dialectusait az iskolai tanítás ’s műveltség terjedése lassanként el fogja enyészteni.” (Pest, 20. Nov. 1834) (Főtítkári iratok 1834. 16. sz. Idézi Viszota Gyula: Vörösmarty ismeretlen nyelvtudományi dolgozatai. *MNy.* VIII. 352. 1.)

Ugyanitt megtalálható az is, hogy az Akadémia a bírálók véleménye alapján „az előadás némely gondatlansága mellett is kiadhatónak” ítélte a munkát, és javításra visszaadta a szerzőnek. Ez az időpont miatt már csak a fia lehetett. Ennek ellenére a könyv akkor nem jelent meg, és a megtalált kéziraton stilsztikai és egyéb javítás nyomai sem láthatók.

3.1. Úgy tűnik, sokáig nem foglalkoztak vele. Az első hír 1912-ből van, amit fentebb idéztünk, majd Mészöly Gedeon használja fel az *Ethnographia* 1917-es évfolyamában. A *Magyar Nyelv*-cikkre figyel föl Gayer Gyula, és megkéri Jávorka Sándort a kézirat felkutatására, aki egy magánlevélben ismertette, és felajánlotta, hogy a szombathelyi múzeum részére lemásoltatja.

3.2. Sajtó alá 152 év után úgy került, hogy Tóth József a *Vasi Szemlé*ben két folytatásban közzétette *Egy leírás az Őrségről* címmel (XXIV. évf. 2–3. sz.).

A könyv teljes egészében, úgy, ahogy a szerző megírta, akkor jelenhetett meg, amikor Vizi László körmendi könyvtáros megszerezte a kézirat fénymásolatát, felkért, hogy készítsem el a betűhű átiratot, és az Őrségi Baráti Kör segítségével egy egyszerűbb technikával forráskiadványként megjelentette. Második, most már modern technikával készített kiadását 2002-ben az Őrségi Nemzeti Park jogelődjének, a Fertő–Hanság Nemzeti Park Igazgatóságának köszönhetjük.

4. A könyv keletkezésétől eltelt 200 év a benne foglaltak egy részét megkoptatta, és tudománytörténeti érdekességgé változtatta. Ennek ellenére mint eredeti forrás több tudományág kutatója számára őrzött meg olyan becses adatokat, melyekhez más úton nem juthatnának hozzá. Mint jeleztem, a könyv forráskiadvány, tartalmazza az eredeti kézirat fényképét, majd ennek mai betűtípussal való átirását, amely az eredetinek minden jellemzőjét megtartja: helyesírás, aláhúzás, mellékjelek stb. Így a tudományok (történelem, néprajz, nyelvtudomány) kutatóin kívül a mai őrségi emberek is érdeklődéssel olvashatják majd múltjuk egyik igen fontos emlékét, dokumentumát. Így jellemzi Balogh Lajos is a kiadást az akkor készített szakvéleményében.

Mint említettem, a könyv kiadása megőrizte a szerző eredeti írásmódját minden tekintetben. Látjuk belőle, hogy helyesírás-történetünknek az úgynevezett protestáns változatát képviseli, de mivel még az 1832-es akadémiai szabályozás előtt készült, még ezen belül is tartalmaz következtelenségeket: *asszony – aszszony – aszony; csak – tsak; cser – tser*. Az őrségi helységneveket régiesebb formában közli (talán a régi dokumentumokat követve), de néha megadja a használt formát is: *Zaknier* (ma *Szaknyer*), *Saniaháza* (*Senyeházának* is gyakran mondatik).

5. A szerző írása stílusából azt látjuk, hogy művelt ember, kora kisnemességénél műveltebb. Írástechnikája gyakorlott kézre vall, fogalmazásában igyekszik megvalósítani az általa elképzelt írott nyelvi eszményt, amely az általa ismert hagyományokból táplálkozik. Az őrési nyelvjárást igyekszik pontosan leírni, de a maga fogalmazásában kerüli a kirívó nyelvjárási jelenségeket. Bizonyos nyugati regionalizmusokról viszont azt tarja, mint kortársa, Berzsenyi Dániel, hogy szívesen látná a kialakuló egységesülő irodalmi nyelvben a keletiességekkel szemben.

6. Végezetül az őrésiek figyelmébe ajánlom, hogy lehetett vitatott Nemes-Népi Zakál György megítélése saját korában, de számunkra ezzel a könyvvel ércnél maradandóbbat alkotott. Ezt jelzi, hogy 200 év múltán ünnepeljük. Megérdemli a mai nemzedék fenntartások nélküli tiszteletét.

A szalafői Pityerszer egyik műemlék házhomlokzata. Szinétár Csaba felvétele